

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

องค์การบริหารส่วนตำบลโนนประดู่
ตำบลโนนประดู่ อำเภอสีดา จังหวัดนครราชสีมา

คำนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งสะท้อนถึงควมมีอารยธรรมของตนเอง ที่ได้รับการสืบทอดจาก บรรพบุรุษ เพื่อดำรงไว้ซึ่งความรู้ที่จะสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีให้แก่ตนเองและสังคมต่อไป ศิลปะ ทัศนกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในท้องถิ่นแต่ละแห่ง มีความแตกต่างกันตามความเชื่อ ลักษณะที่ตั้งภูมิประเทศ และวิถีการดำรงชีวิต เชื้อชาติ ภาษา แต่สิ่งสำคัญของการสร้างสรรค์ศิลป์วัฒนธรรมนั้นเป็นไปเพื่อการยกระดับ ความเป็นอยู่ของคนเราทั้งสิ้น ตำบลโคกม้า เป็นที่ตั้งของชุมชนที่มีการรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมตาม วิถีของการดำรงชีวิต ซึ่งผูกพันกับศิลป์ทัศนกรรมภายในท้องถิ่น

กองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
องค์การบริหารส่วนตำบลโนนประดู่

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในปัจจุบันเมืองไทยเราได้กลายเป็นประเทศเปิดที่รับเอาความรู้และเทคโนโลยีของต่างชาติเข้ามาอย่างมากมาย ทำให้ไทยกลายเป็นประเทศที่มีความเจริญทางด้านเทคโนโลยี จากผลของการรับเอาวัฒนธรรมของชาติอื่นมานี้เอง ทำให้ประเทศของเรา ชุมชนของเรานี้ก็ถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน และเทคโนโลยีในท้องถิ่นอันดีที่เคยสืบทอดกันมาช้านาน ปัจจุบัน วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของไทยเราส่วนมากจะยังคงปฏิบัติสืบทอดกันมาตามชนบทหรือ ตามท้องถิ่นห่างไกล ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญที่ยังคงมีการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน และเทคโนโลยีในท้องถิ่นอยู่ ดังนั้นการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านของเราจึงเป็นการดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่นเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นการเผยแพร่ภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้แก่ผู้ที่สนใจได้รับทราบและร่วมภูมิใจกับบุคคลในท้องถิ่นด้วย

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านานเป็นการดำรงในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่นโดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติตามกาลเวลา (ประเวศ วะศรี, 2536)

ความหมายของภูมิปัญญา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546, หน้า 826) ได้ให้ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญาไว้ว่า “พื้นความรู้ความสามารถ” ภูมิปัญญาหมายถึงทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นแต่ละแห่ง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะคน หรือเป็นลักษณะสากล ที่หลายถิ่นมีคล้ายกันก็ได้ ภูมิปัญญา ชาวบ้านในแต่ละถิ่นเกิดจากการแสวงหาความรู้ เพื่อเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติ ทางสังคม ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญานี้จึงเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและชาวบ้าน เช่น การประกอบพิธีกรรมของชุมชน หรือประเพณีการรวมกำลังช่วยกันทำงานใหญ่หลวงเกินวิสัยที่จะทำสำเร็จได้โดยคนเดียว เป็นต้น

ภูมิปัญญา หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคล และสังคมซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบทอดกันมาภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรของบุคคลหรือ ทรัพยากรความรู้ก็ได้ทรัพยากรความรู้ที่ถือว่าเป็นภูมิปัญญา ได้แก่ ความรู้ในสาขาอาชีพหรือวิชาการด้านต่างๆ เช่น การคัดเลือกพันธุ์ข้าว การถนอมอาหาร วัฒนธรรม ศิลปะ จารีตประเพณี เป็นต้นส่วนทรัพยากรบุคคลที่ถือว่าเป็นภูมิปัญญา ได้แก่ชาวนาผู้ประสบความสำเร็จในการผลิต พรหมณ์ผู้เชี่ยวชาญในบายศรี เป็นต้น

สรุป ภูมิปัญญา หมายถึง องค์ความรู้จากทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นหรือองค์กรซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบทอดกันมาภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรของบุคคลและทรัพยากรความรู้

ประเภทของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาด้านประเพณีชาวบ้าน ตามแบบแผนการดำเนินชีวิตจะเห็นว่าเป็นนอกจากภูมิปัญญาที่ใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไป เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค การประกอบอาชีพ ฯลฯ ชาวบ้านยังต้องประกอบกิจประเพณีส่วนตัวและส่วนรวมกันมาหลายรุ่น หลายสมัย

ภูมิปัญญาด้านประเพณีส่วนตัว นิยมทำในช่วงสำคัญของชีวิต เช่น การเกิด การบวช เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมมงคลของชีวิต ทั้งในปัจจุบันและชาติภพหน้า นอกจากนั้นแล้วยังเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาชีวิต หรือป้องกันมิให้ชีวิตประสบปัญหาหรือเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ เช่น ประเพณีสู่ขวัญเด็กก่อน เป็นต้น

หรือเป็นการสร้างภูมิคุ้มกัน ให้ผู้ประกอบการพินิจรอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวงอีกภูมิปัญญาด้านประเพณีส่วนรวม เป็นกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกันทั้งชุมชน เพื่อให้ชุมชนมั่นคงมีสายสัมพันธ์ ร้อยรัดให้เกิดความสามัคคี ช่วยกันสร้างสิ่งที่เป็นหลักของชุมชนร่วมกันสร้างวัด สร้างศาลา หรือสร้างแบบแผนที่ดีงามให้เป็นบรรทัดฐานอย่างเดียวกัน เช่นแบบแผนการผลิต หลักศีลธรรม จริยธรรม ที่เป็นแนวปฏิบัติให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เสรี พงศ์พิศ (2536:145) กล่าวว่า ภูมิปัญญาภูมิปัญญา 2 ลักษณะ คือมีลักษณะเป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวันมี เกี่ยวกับเรื่องเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรีและอื่นๆ

สรุปได้ว่า ประเภทภูมิปัญญา มีลักษณะเป็นรูปธรรมและนามธรรมเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต เป็นกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกันทั้งชุมชน เพื่อให้ชุมชนมั่นคงมีสายสัมพันธ์ ร้อยรัดให้เกิดความสามัคคี

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (popular wisdom) เป็นคำที่รู้จักกันมานานพอสมควร เป็นคำที่มีความหมายลึกซึ้งหลายแง่มุม ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ในแง่มุมต่างกัน ดังนี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือปัญญาชนชาวบ้าน หรือปัญญาชนท้องถิ่น (Intellectual Organic) หมายถึง “พื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้านหรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์สืบเนื่องต่อกันมาทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์ด้วยตนเองหรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้ที่สะสมสืบต่อกันมา “ (สามารถ จันทรสूरย์, 2533 อ้างถึงใน สำเนียง สร้อยนาค พงษ์, 2535:24)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาแห่งชีวิต ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้มาเป็นเวลานาน เพราะสังคมเปรียบเสมือนมนุษย์ หากไม่มีสอนหรือปัญญาย่อมไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ (ประเวศ วสี, 2534) อ้างถึงในนิลุบล คงเกตุ, 2540 หน้า 43)

วันเพ็ญ พวงพันธุบุตร (2542:108) ให้ทัศนะเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยว่า หมายถึงองค์ความรู้ทั้งหลาย ที่มีคำสั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาของชาติไทย โดยการคิดค้นปรับเปลี่ยนผสมผสานกับความรู้ใหม่ และพัฒนาให้เหมาะสม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง รุ่ง แก้วแดง (2543:204) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาไทยว่า หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้พัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

รัตนะ บัวสนธิ (2535:35) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงกระบวนการทัศนของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลกและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนการทัศนดังกล่าวมีรากฐานจากคำสอนทางศาสนา คติ จารีต ประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอด สั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ปรับเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขของส่วนที่เป็นชุมชน และปัจเจกบุคคล

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน จะเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เองและนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา เป็นเทคนิควิธี เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งทางกว้างและทางลึกที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

แบบบันทึกฐานข้อมูลทางศาสนา วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
ประเภทฐานข้อมูลทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านหัตถกรรม
สถานที่ : บ้านจิวเก่า หมู่ 9 ตำบลโนนประดู่ อำเภอเสีตา จังหวัดนครราชสีมา
ชื่อข้อมูล : เสื่อกกทอมือ
สาระสำคัญโดยสังเขป : กลุ่มแม่บ้าน บ้านจิวเก่า หมู่ 9

แบบบันทึกฐานข้อมูลทางศาสนา วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
ประเภทฐานข้อมูลทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านเกษตรกรรม
สถานที่ : บ้านเลขที่ 1 หมู่ 1 บ้านดอนม่วง ตำบลโนนประดู่ อำเภอสีดา จังหวัดนครราชสีมา
ชื่อข้อมูล : การเลี้ยงปลาตะเพียน บ่อดินธรรมชาติ
สาระสำคัญโดยสังเขป : นางระเบียบ ประจิด

แบบบันทึกฐานข้อมูลทางศาสนา วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
ประเภทฐานข้อมูลทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านอุตสาหกรรม
สถานที่ : บ้านเลขที่ 1 หมู่ 1 บ้านดอนม่วง ตำบลโนนประทู อำเภอสีดา จังหวัดนครราชสีมา
ชื่อข้อมูล : ปลาส้มไร่ก้าง
สาระสำคัญโดยสังเขป : นางระเบียบ ประจิตร

แบบบันทึกฐานข้อมูลทางศาสนา วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
ประเภทฐานข้อมูลทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านอาหาร
สถานที่ : บ้านหนองสะแก หมู่ 5 ตำบลโนนประดู่ อำเภอเสีตา จังหวัดนครราชสีมา
ชื่อข้อมูล : ขนมนางเล็ด
สาระสำคัญโดยสังเขป : นางฉัตร จัดกลาง

แบบบันทึกฐานข้อมูลทางศาสนา วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
ประเภทฐานข้อมูลทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านศิลปกรรม
สถานที่ : โรงเรียนบ้านเสว (ราษฎร์สามัคคี) ตำบลโนนประดู่ อำเภอเสีดา จังหวัดนครราชสีมา
ชื่อข้อมูล : การขับร้องเพลงโคราช
สาระสำคัญโดยสังเขป : โรงเรียนบ้านเสว (ราษฎร์สามัคคี)

